

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

DEVE GÜREŞİ RİTÜELLERİNDE MÜZİK VE MÜZİSYENLİK MUSIC AND MUSICIANSHIP IN CAMEL WRESTLING RITUALS

Orçun BERRAKÇAY*
İbrahim Yavuz YÜKSELSİN**

Öz

Takvime bağlı ritüel olarak Türkiye'nin batısında Çanakkale'den Antalya'ya kadar olan geniş bölge içerisinde, aralık ayından mart ayı sonuna kadar her pazar günü birkaç merkezde düzenlenen deve güreşi ritüelleri; toplumsal yaşamın hiyerarşik karakterine, erkeklikle ilgili statüleri, prestij yarışına ve değerler dünyasına gönderme yapıp, yaşamı 'sadece bir oyun' olarak kurduktan sonra 'bir oyundan daha fazlası' ile ilişkilendirilmektedir. Müzik, tüm diğer ritüellerde olduğu gibi deve güreşlerinin de vazgeçilmez unsurlarından biridir. Toplumsal yapı içinde 'aşağı' konumlarından, ritüeli idare etme aşamasında geçici süreliğine de olsa 'yukarı' bir konuma yükselen bu müzisyenler, deve güreşinde birbirinden farklı biçimlerde icra edilen birkaç müzik hizmeti sunarlar. Ritüel odaklı olan hizmetler kapsamında komite ya da belediye tarafından kiralanarak sabit bir yerde ritüel habercisi olarak, develerin müzik eşliğinde dolaştırılmasında, deve sahipleri için düzenlenen 'halı gecesi' yapılan mekanın girişinde ve güreşlerde sembolik bir anlam taşıyan 'Koroğlu Havası'nı icra ederek develerin müzikle kızıştırılmasında görev alırlar. Ritüel odaklı olmayan hizmetler kapsamında ise; kiralanılan masaya sunulan anlaşmalı müzik hizmeti ve deve güreşi ritüellerinde ağırlıklı olarak görülen 'disco' olarak anılan bahşiş karşılığı müzisyenlik edimiyle hizmet sunarlar.

Anahtar Kelimeler: Deve Güreşi, Ritüel, Çingeneler, Müzik, Profesyonel Müzisyenlik.

Abstract

Camel wrestling, a ritual affixed to a date on the calendar and seen in the western parts of Turkey from Canakkale to Antalya, is held at various places from December till end of the March every Sunday; after making references to the hierarchic character of life, to the statuses of manhood, to a prestige contest and to the world of values, and establishing and presenting life as 'just a game', it attaches itself to 'more than just a game'. Music, as in all other rituals, is a quintessential part of camel wrestling. Musicians, who are at the 'lower' strata of the social structure and are temporarily elevated to a 'higher' strata during the administration process of the rituals, perform various kinds of musical pieces. Among the ritual centered services rendered by them are taking the camels around as ritual announcers at a place rented from relevant authorities, performing the 'Koroğlu Havası', which has symbolic value during camel wrestling, at the entrance of the venue where the 'carpet night' is held for the owners of the camels and also provoking the animals into fighting via music during the rituals. Among the services rendered that are not related to rituals are performing music for the people at the rented tables and playing music for a fee under the name 'disco' frequently observed at camel wrestling rituals.

Keywords: Camel Wrestling, Ritual, Gypsies, Music, Professional Musicianship.

1. Giriş

Türkiye'nin batısında her yıl aralık ayının başında başlayıp mart ayının sonuna kadar süren takvim döneminde düzenlenen deve güreşleri, bir festival olarak organize edilmelerinin ötesinde; güreş sahası içindeki deve sahibi ve görevlilerden (cazgir, hakemler, urgancılar, ağızbağcılar vb.) saha dışındaki müzisyenlere ve izlerkitleye kadar tüm katılımcıların rol ve statülerinin tıpkı bir 'oyun' gibi yeniden kurgulandığı 'takvime bağlı' (takvimsel) birer 'ritüel' olmaları bakımından da önem taşır. Toplumsal yaşamın hiyerarşik karakterinin, eril statü ve prestij yarışının ön planda olduğu deve güreşi ritüelleri, zengin kültürel ve toplumsal içerikleriyle gerçekleştirildikleri yerleşim birimlerinin ekonomik yaşamına ve tanıtımına da katkıda bulunurlar.

Tüm diğer ritüellerde olduğu gibi deve güreşlerinin vazgeçilmez bileşenlerinden birisi de müziktir. Deve güreşi ritüellerinde müzik yalnızca, kendilerini 'Roman' ve 'Abdal' olarak adlandıran iki farklı kültürel topluluğun üyesi olup egemen meslekleri 'çalgıcılık' olan profesyonel müzisyenler tarafından icra edilir. Geçimlerini müzik yaparak temin eden, yaşadıkları toplumsal çevrelerce genellikle 'Çingene' olarak adlandırılan bu profesyonel müzisyenler, deve güreşi ritüeli bağlamında, 'ritüel odaklı olan' ve 'ritüel odaklı olmayan' olarak sınıflandırılacak birkaç müziksel rol üstlenirler. Ritüel odaklı olan müziksel etkinlikler; güreşlerden bir ya da birkaç gün önce ritüel habercisi olarak sabit bir yerde ya da develerin güreş öncesinde dolaştırılması sırasında ve ayrıca Halı Gecesi'nde; güreş gününde ise develerin sahaya çıkmadan önce belirli bir müzikle (Koroğlu Havası) motive edilmesinde (kızıştırılmasında) görülür. Ritüel odaklı olmayan müziksel etkinlikler ise güreşleri izlemeye gelmiş olan katılımcıların müziksel beklentilerini karşılamaya

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı.

** Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü.

yöneliktir. Bunlar, seyrek görülen kiralanılan masaya sunulan 'sözleşmeli müzik' hizmeti ve müzisyenler tarafından 'disko' olarak adlandırılan ve en yaygın müzisyenlik edimi olan 'bahşış karşılığı müzisyenlik'tir.

Sonuçları bu makalede sunulan araştırmanın gereğini oluşturan veriler; 2009-2014 yılları arasında Antalya'dan Balıkesir'e kadar uzanan bölgede gerçekleştirilen alan çalışmalarında yapılan etnografik gözlem ve görüşmelerin yanı sıra çalışmanın kavramsal modeline ve araştırma konusuna ilişkin literatür incelenmesinden elde edildi.

2. Bir 'Oyun' Olarak Ritüel

Toplumsal konumların/statülerin geçici ya da kalıcı olarak meşrulaştırılmasına, bu konumlarla ilişkili rollerin oynanma hakkının ya da sorumluluğunun onanmasına hizmet eden toplumsal etkinlikler olan ritüeller, kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması ve özellikle de ortak bir kimliğe ilişkin aidiyet duygusunun kültürel olarak pekiştirilmesi bakımından da oldukça önemlidirler. Bununla birlikte Schechner'in da vurguladığı gibi ritüel:

Bir kavram, praksis¹, süreç, ideoloji, özlem, deneyim ve işlev demektir. Çok fazla anlama geldiği için çok az şey ifade eder. Yaygın kullanımıyla ritüel, yine bir başka kaygan kelime olan 'kutsal' ile özdeşleştirilir... Ayrıca ritüeller pek çok durumda yeni malzemeler üreten ve geleneksel edimleri yeni biçimlerde tekrar bir araya getiren dinamik performatif sistemlerdir (2015: 258).

Ritüeller, hem her bir ayrıntının aynı kalması üzerine geliştirilen çabayı, yani 'sürekliliği'; hem de eskiden kalmış ya da yeni üretilmiş kimi davranışların seçilmesini/elenmesini ve yeniden düzenlenmesini yani 'değişimi' içinde barındırır. Ritüel, kültürün aktarılması yoluyla hizmet sağlarken; kolektif değerlere gönderme yapan ve kültürel yapıdan beslenen ayrıntıların tekrarlanması yoluyla da özel anlamlara süreklilik kazandırır. Ritüel aynı zamanda, sosyokültürel dizgenin 'toplumsal', 'ekonomik' veya 'maddi' bileşenlerinde ortaya çıkan değişimlere bağlı olarak kolektif değerlerin yeniden tanımlanmasına da hizmet eder. Değişime uğramış pratikler ritüel içinde meşruluk kazanır. İster sözde 'ilkel', 'geri kalmış', 'gelişmekte olan' isterse 'modern', 'en gelişmiş' olarak tanımlansın yeryüzündeki tüm toplumlar tarafından gerçekleştirilen ritüeller yapıma nedenlerine, amaçlarına ve/veya gerçekleştirilme dönemlerine göre üç ana kategoriye ayrılır: 'geçiş ritüelleri' (*rites of passage*), 'bunalım ritüelleri' (*crisis rituals*) ve takvime bağlı/takvimsel ritüeller (*calendrical rituals*).

Merkezinde hemen her zaman bir ya da birden fazla bireyin (gelin, damat, hacı adayı vb.) olduğu 'geçiş ritüelleri', insanların yaşam döngülerinde yaş, toplumsal cinsiyet, inanç, meslek vb. etkenlere bağlı olarak geçirdikleri değişim ya da ilerleme dönemlerini, değişen toplumsal statülerini/konumlarını kutsamak ve meşrulaştırmak için düzenlenmiş törenlerdir. Geçiş ritüelleri, bireyin bir statüden başka bir statüye geçişini sağlayan, yani mevcut durumdaki toplumsal statüsünün sona ererek başka bir statüye girişin ya da mevcut statülerinin yanına yeni bir statü daha eklenmesinin toplumsal olarak kabul görmesini, meşrulaştırılmasını sağlar. 'Bunalım ritüelleri', belirli bir bunalım (kriz) durumundan (hastalık, kuraklık vb.) kaynaklanan belirsizliğin ve huzursuzluğun ortadan kaldırılması amacıyla düzenlenen ritüellerdir. 'Takvime bağlı ritüeller' ise düzenli olarak yılın belli dönemlerinde ortaya çıkan ve çoğunlukla belirli bir kültürel/toplumsal grup tarafından düzenlenen ritüeller olup; değişen mevsimlere (ör. Nevruz), tarımsal periyotlara (ör. bağ bozumu), özel günlerin (ör. doğum günü) veya zamanların (ör. yılbaşı) kutlanmasına ilişkindir. Doğanın gözlemlenmesiyle ortaya çıkıp, ekonomik ilişkiler çerçevesinde oluşan takvimi takip ederek, sosyal etkileşimi düzenleyen takvimi izledikleri için yazılı değillerdir. Hasat ve yayla şenlikleri, bayramlar, anma/kutlama programları bu ritüel tipine örnek olarak gösterilebilir.

Her üç ritüel tipinin, hangi amaçla yapırlarsa yapılsınlar ortak özellikleri gündelik yaşamın dışında kurgulanmış tıpkı bir 'oyun/drama' gibi sahneye konulmaları ve tüm katılımcıların söz konusu ritüel oyununa göre belirli rolleri (örn. gelin, damat, köçek, müzisyen, izleyici, konuk) oynamalarıdır. Bu bakış açısıyla 'ritüel', gündelik yaşamdan görece sıyrılarak sahnelenen, geçici olarak tanımlanmış rollerin sergilendiği, mevcut ya da önceki statülerin askıya alındığı ya da kaldırıldığı, geçici statülerin işgal edildiği bir 'oyun' olarak tanımlanır.

Oyun, belirli zaman ve mekânda tamamen kurallara uygun olarak özgürce gerçekleştirilen, alışılmış hayatın dışında gerçekleşen eylem ve etkinliktir. Oyunun ortamı büyülenme ve heyecan ortamıdır. Bu durum örneğin bir düğünde, sıradan bir bayramda, bir ayinde ve hoşça bir vakit geçirmenin gerçekleştiği yerlerde kendini gösterir. Aktarım ve gerilim duygularının eşlik ettiği etkinlikte, neşe ve gevşeme beraberinde gelir. Schechner'in (2015: 57) ifade ettiği gibi "oynamak, çoğu zaman varlığını duyurmayan, maksadını ise daha da az belli eden yaratıcı, denge bozucu bir eylemdir". Huizinga (2006: 27), oyunu 'kutsal eylem' olarak ele alır:

Bir oyun ile kutsal bir eylem arasında nasıl hiçbir biçimsel fark yoksa, yani kutsal eylem nasıl oyununkilerle aynı biçimler altında gerçekleştiriliyorsa; kutsal yer de oyunun cereyan ettiği yerden

¹ Uygulama, aksiyon, pratiğin önemi gibi anlamlara gelmekte olan felsefi ifade.

biçimsel olarak farklı değildir. Arena, oyun masası, sihirli çember, tapmak, sahne, perde, mahkeme; bunların hepsi biçim ve işlev açısından oyun alanlarıdır, yani tahsis edilmiş, ayrılmış, çevresine parmaklık çekilmiş, kutsallaştırılmış ve kendi sınırları içinde özel kurallara tabi kılınmış yerlerdir. Bunlar bildik dünyanın ortasında, belirli bir eylemin gerçekleştirilmesi amacıyla tasarlanmış geçici dünyalardır.

Yaptığı çalışmalarla (1969, 1974, 1982, 1983) ritüellerin, oyun olarak ele alınmasına önemli katkıları olan Victor Turner ise oyunu mevcut gerçekliğin dışında ele alınmasına vurgu yaparak şu şekilde tanımlar:

Oyun her yerde olabilir ve hiçbir yerde olmayabilir, herhangi bir şeyi taklit edebilir, ama yine de hiçbir şeyle özdeşleştirilemez... Benim için oyun, eşikteki veya eşikteki benzer bir kiptir, esasen bir çatlağı dolduran, tüm standart taksonomik² düğümlerin ortasında bir yerdedir, esasen 'tarifi güç'tür (1983: 233-234).

Kutsal eylemler her açıdan oyundur ve katılanları başka bir evrene götürdüğü ölçüde, özü itibarıyla de oyundur. Kutsal oyunu oynayan kişiler, oyunu sıradan hayata göre daha üst bir aşamada konumlandırır ve yüce bir amaca hizmet ettiğine inanırlar. Bu amaç yerine getirildiğinde düzen güvence altına alınmış olur. Kutsal bir oyun olarak ritüel, oyunun tüm katılımcılarının rol aldığı geçici bir toplumsal grup olan 'komünitas'³ (*communitas*) için huzur, mutluluk ve güven sağladıktan sonra sonuçlandırılır.

Oyunun varlığı her yerde, gündelik hayattan farklılaşan belirlenmiş bir eylem niteliği olarak karşımıza çıkar. Oynandıktan sonra manevi bir 'yaratı' veya kültürel bir 'hazine' olarak belleklerde kalır. Komünitas içinde aktarımı ve tekrarı sağlanmış olur. Komünitas üyesi olan herkes, kültürel olarak tasarlanan ve icra edilen oyunda etkin ya da edilgen roller üstlenerek oyunun gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Ortak bir kültür bilincinin oluşması oyun süresince hissedilerek, komünitas üyeleri için sadece oyun süresi ile sınırlı olmayıp, sonrasında da devam eden bir çekicilik oluşturur. Çünkü oyun manevi ve sosyal bağları güçlendiren, sembolik, pragmatik ve estetik anlamların yüklendiği kültürel bir olgudur. Huizinga (2006: 263), kültürün oyunla ilişkisini şöyle açıklar:

Gerçek bir kültür, belli bir oyunsal içerik olmaksızın var olamaz, çünkü kültür belli bir ılımlılığı ve kendine egemen olmayı gerektirir; mükemmele ulaşmayı kendi eğilimlerinde görmeyi değil de, kendini serbestçe rıza gösterilen sınırların içine kapatılmış olarak kabul etmeyi gerektirir. Kültür, belli kurallara uyulması yönündeki karşılıklı bir anlaşmanın varlığı nedeniyle her zaman bir ölçüde oynanmış olacaktır.

Turner, oyun olarak ritüeli ortada bir yerde ve kültürel boşluklarda konumlandırır. Ona göre ritüel süreç, *liminal-liminoid*⁴, yetkisiz, yapı-karşıtı, koşullu ve yıkıcıdır.

Liminalite, basitçe bir sınırın ya da eşğin aşılması eylemi değildir. Liminal mekan, evre ya da koşul daha ziyade, geçici belirsizlik, akışkanlık ya da statüsüzlükten biridir. Bu geçicilik, normal toplumsal kuralların kısa süreli kaldırılması ve çok daha dikkat çekici biçimde, toplumsal hiyerarşi ve statülerin bir anlık düzleştirilmesi ve yüksek-düşük iktidar ilişkilerinin ritüel ve/veya oyun yoluyla alt-üst edilmesi biçiminde tanımlanır (Turner 1969: 167'den aktaran Kınlı ve Yükselsin, 2011: 200).

"Liminal evrenin kültürel bakımdan sınır özelliklerinin, özel olarak belirlenmiş başka olaylara da özgü olduğunu belirten Turner (1977), liminaliteyi diğer ritüel çeşitlerini (karnaval, spor etkinlikleri vb.), özellikle de tiyatro gibi icraya dayalı türleri de kapsayacak biçimde genişletir" (Kınlı ve Yükselsin, 2011: 201). Bu anlamda Rönesans dönemi yazarı François Rabelais üzerine yaptığı 'Rabelais ve Dünyası' başlıklı çalışmasındaki karnaval hakkındaki yorumları Turner'ın liminalite kuramı ile dikkate değer benzerlikler taşıyan önemli bir kuramcı ise Mikhail Bakhtin'dir. Bakhtin'e (2001: 240) göre, "karnaval soyut bir düşünce değil, ritüel edimin somut olarak bedensel zevkler çağrıştıran biçimlerinde ister deneyimlenerek, ister oynanarak ifade edilen canlı bir dünya anlayışıdır".

3. Müziğin Ritüellerdeki Rolü

Müzik, ilk bakışta kolektif duygusal yoğunlaşmayı sağlaması bakımından ritüeller için oldukça önemlidir. Alcorta ve Sosis'e (2005), göre, "müzik ritmin ardındaki söylemleri ilişkili oldukları bağlama

² Canlıların sınıflandırılması ve bu sınıflandırmada kullanılan kural ve prensipler.

³ "Aynı yerde ve aynı şartlar altında yaşayan bir insan topluluğundan farklı olarak, belirli/özel anlarda ve durumlarda ortaya çıkan bir toplumsallaşma biçimidir. Toplulukların ve toplumsal yapının nitelikleri bellidir. Bu yapı siyasi, hukuksal ve ekonomik bakımdan birbirinden ayrılmış bireylerin farklı roller ve kimlikler (etnisite, sınıf, statü vb.) içinde birbirlerine göre daha 'aşağı' ya da 'yukarı' konumlandıkları bir örgütlenmedir. Ancak komünitas, öncelikle geçiş ritüelleri kapsamında gözlenen bir toplumsallaşma biçimi olarak, bu katı yapısal ilişkilerin geçici süreye de olsa ortadan kalktığı ya da askıya alındığı durumlarda ortaya çıkar" (Turner 1974: 231'den aktaran Kınlı ve Yükselsin, 2011: 203)

⁴ Turner'ın (1983), geçici belirsizlik, akışkanlık ya da statüsüzlük olarak tanımladığı *liminal*'e karşılık, *liminoid*; liminal ile benzerlik gösteren ama tam olarak aynı olmayan avangard ve karşı-kültür hareketlerine karşılık gelen kavramdır. Liminoid etkinlikler çok daha sınırlı, bireysel, sanatsal, sportif, oyun, ya da boş zamanla ilişkili olup, bütünüyle çalışma ve işin düzenli kültürel etkinliklerinin dışında kalan alanlara adanmıştır.

taşıyarak bir yandan anlamlandırırken diğer yandan da anlamlı hale gelmektedir” (Aktaran Şahin, 2008: 278). Bu durum müziğin ritüel karakterini ve gücünü ortaya koyar. Ayrıca müzik, ritüel gibi biçimsel, ardışık, tekrarlanabilir niceliği ve farklı kültürel ve toplumsal beklentilere göre inşa edilen karakteri ile sosyokültürel bir eylemdir. Supicic’e (1982: 24-25) göre “müzik ve ritüel; zamanlı ve geçici bir kaynaktan beslense de, önceden belirlenmiş kurallara bağlı oluşları tekrarlanabilirliklerini beraberinde getirir. Amaçlı ve faydacı olmama, biçimsellik, tekrarlanabilirlik, kalıplaşmışlık şeklinde sıralanabilecek özellikleri diğer sanat türlerinden farklı olarak müziğe ritüel bir karakter kazandırır” (Aktaran Şahin, 2008: 279). Müzik, ritüelin şekillenmesini ve sürdürülmesini sağlayarak ritüel yapıyı temsil eder. Ritüellere eşlik etmesi ya da anlam üretilmesine katkı sağlaması dışında, müziğin kendisi de ritüel özelliği taşıyabilir. Nitekim, Kaemmer (1993: 37-38), ritüel ve müziğin çok fazla iç içe geçtiğini, hangisinin hangisinden çıktığı ve ayrıştığının kimi zaman belli olmadığını vurgular ve müziğin ritüeller içindeki vazgeçilmezliğin altını çizer:

İfade kültürünün ilişkili olduğu tüm yöntemlerin ayrılmaz parçası müzik, ritüelin de bir parçasıdır. Ritüeldeki kutsal amaç müzikle birleşerek etkisini artırır. Hiçbir ritüel müzik olmadan amacına ulaşamaz. Ritüelin anlam üretmede ve kültürel ifadede muhtaç olduğu iki güçlü öge dil ve müziktir. Bazen müziksel metinlerin anlamı bilinmese bile ritüel müziği kullanılır hatta bu durum eski bir dili kullanmanın gizemiyle ritüeli daha etkili kılar.

Özellikle geçiş ritüellerinde müzik ve dansın bir arada yoğun bir şekilde görülmesi dansın ritüellerdeki önemine ve oyun içinde oyunun varlığına hatta oyun olarak ritüelin doğrudan kendisine işaret eder. Huizinga (2006: 209) dans ile oyun arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar:

Müziğe ilişkin şeyler, sürekli olarak oyun çerçevesinde kalıyorsa, müziğin ikizi olan başka bir sanat ‘dans’ için bu durum haydi haydi geçerlidir. dans, kelimenin tam anlamıyla, en mükemmel oyun, oyunsal biçimlerin en saf ve en tam olanlarından birinin ifadesi olarak kabul edilebilir. Dans ile oyun arasındaki bağlantı bir katılmaya değil, bir kaynaşmaya, esasa dair bir özdeşliğe ilişkindir. Dans, bizatihi oyunun özel ve çok mükemmel bir biçimidir.

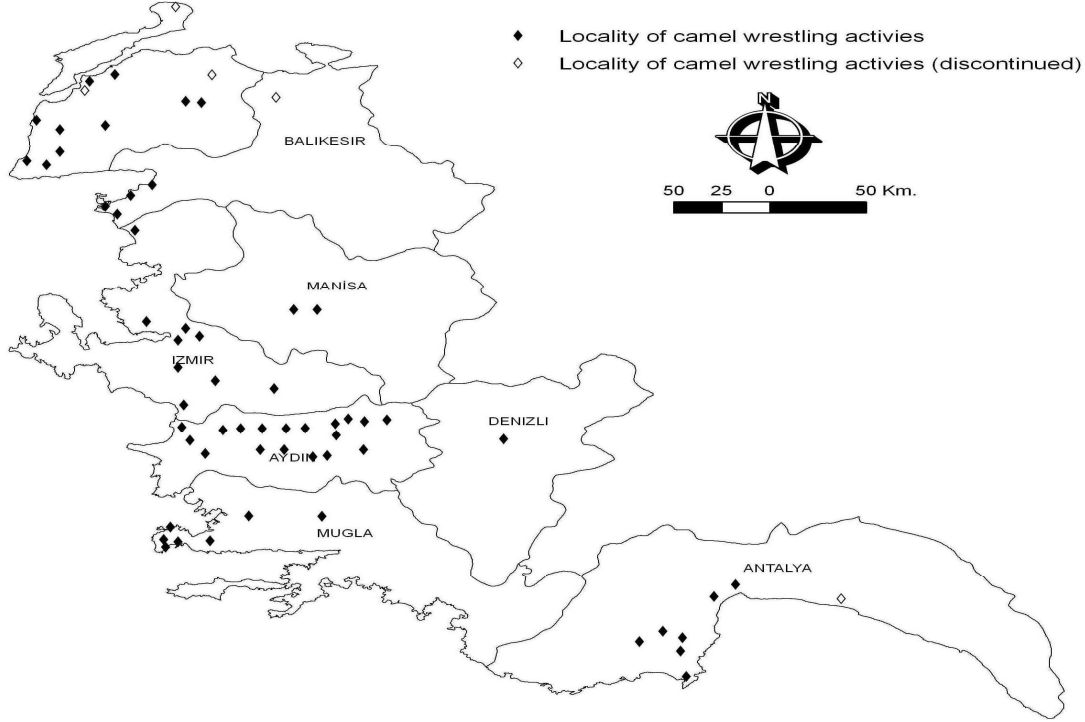
Ritüellerin karmaşık yapısından dolayı, her ritüelin yapılışına göre uzmanlara, rehberlere (imam, papaz, şaman vb.) ihtiyaç duyulur. Ritüelin başarılı biçimde düzenlenmesi ve yürütülmesi ancak ritüel uzmanlarının rehberliğinde mümkündür. Bunlardan birisi de müzisyenlerdir. Müziğin dahil olduğu bir çok ritüelde, müzisyenler uzman olarak görev alırlar ve kimi ritüellerin tüm aşamalarında çoğu zaman başat rol oynarlar. Sözelimi, takvime bağlı bir ritüel olan Kırkpınar yağlı güreşlerinde müzik (güreş müziği) başrolüdür. Belediye tarafından açılan ihaleyle her yıl 1 haftalığına kiralanen ve ‘Kırkpınar’ adına uygun biçimde 20 davul çalıcısı, 20 zurna çalıcısından oluşan ekibin şenlikler kapsamında dört ana müziksel görevi vardır. Bunlar belediye önünde ‘nöbet’ çalmak, şehri dolaşarak halkı güreşlere davet etmek, Kırkpınar ağasını müzikle karşılayıp Belediye’ye kadar eşlik etmek ve yağlı güreşlere özgü ‘güreş müziği’ seslendirmektir. Kırkpınar’a özgü güreş havalarının seslendirildiği güreş müziği son üç gün yapılan yağlı güreşlerin en başından bitimine dek kesintisiz olarak seslendirilir. (Yükselsin, 2014: 723). Bir başka örnekte, Bergama ve çevresi evlilik ritüellerinde başta gelin olmak üzere, damat ve diğer aktörlerin (yengeler, bayraktar vb.) yanı sıra komünitas üyelerini yönlendirmede ve ritüeli idare etmede profesyonel Roman müzisyenler birkaç rol üstlenirler. Görevleri, geçişin ‘toplumsal kimliği belirsiz özneler’ olan ‘gelin’ ve ‘damada’ rehberlik etme, onları ve taraflarını (kız tarafı ve oğlan tarafı) temsil etme ve ritüelin her aşamasına duygusal motivasyon sağlamaktır (Kınlı ve Yükselsin, 2011: 205-219).

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi müzik ve ritüelin iç içeliği bu çalışmanın öznesini oluşturan ‘deve güreşi’ ritüeli için de geçerlidir. Ayrıntıları makalenin ilerleyen bölümünde verilecek olan bu iç içelik, ritüelin müzikle duyurulmasında ve develerin ‘Koroğlu Havası’ olarak bilinen müzikle kızıştırılmasında olduğu gibi, izlerkitlenin bulunduğu alanda yer alan çok sayıda çalgı topluluğu tarafından aynı anda farklı sofralar etrafında icra edilen birbirinden farklı müzik biçimleriyle de kendisini gösterir. Bir yandan ritüelin başından sonuna kadar icra edilen ritüel odaklı özel müzikler, diğer yandan izlerkitlenin farklı kültürel profillerine göre şekillenen ritüel odaklı olmayan bir müziksel çeşitlilik görülmesi, müziğin deve güreşi ritüellerindeki öneminin altını çizer.

4. Takvime Bağlı Bir Ritüel: ‘Deve Güreşi’

Yüzyıllardan boyunca insanoğluna hizmet etmiş, ağırlıklı olarak ulaşım ve yük taşımada kullanılmış olan deve, dünyanın birçok yerinde (Asya ve Afrika) yaşayan toplulukların yanı sıra Türkiye’nin batı bölgelerinde yaşayan ve kendilerini ‘Yörük’ ve ‘Türkmen’ olarak tanımlayan topluluklar için de özel bir öneme sahip olmuştur. Geçmişte kervanlarla yapılan göçer konar yaşamın en önemli aracı olan ‘deve’ hem yerleşik düzene geçilmesinin hem de taşımacılık teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bugün işlevini yitirmiştir. Bununla birlikte deve, kullanım itibarıyla önemini yitirse de kendisi ile özdeşleştirilen kültürel ve toplumsal değerlerin ifade edilmesi ve toplulukların bu değerler etrafında bir araya gelmeleri bakımından sembolik öneminin günümüze kadar korunduğu görülmektedir. Bu önemin sergilendiği en önemli uygulama alanı ise Türkiye’nin batısında her yıl aralık ayında başlayıp mart ayının sonuna kadar devam

eden takvime bağlı bir ritüel olarak düzenlenen 'deve güreşleri'dir.⁵ Takvimsel özelliği develerin çiftleşme dönemi (Aralık-Mart) ile örtüşen deve güreşleri, Çanakkale'den Antalya'ya kadar coğrafi bölgedeki illerde, ilçelerde ve köylerde hemen her pazar günü birkaç yerde birden olacak biçimde düzenlenir.⁶ Deve güreşleri günümüzde çoğunlukla Aydın il sınırları başta olmak üzere Ege Bölgesi'nin İzmir, Manisa, Muğla, Denizli gibi birçok il, ilçe, kasaba ve köylerinde yapıldığı gibi, Marmara Bölgesi'nde (Balıkesir ve Çanakkale), Akdeniz Bölgesi'nde (Antalya) da yapılmaktadır. Güreşlerin dağılımı, Çalışkan'ın (2009: 127) çalışmasından alıntılanan aşağıdaki haritada (şekil 1) görülebilir.

Şekil 1. Deve Güreşi Organizasyonlarının Dağılımı (Çalışkan, 2009: 127).

Deve güreşi, tıpkı insan güreşlerinde (yağlı güreş, karakucak güreşi, aba güreşi, şalvar güreşi vb.) olduğu gibi develerin güreş yeteneklerine ve form durumlarına dikkat edilerek boylara göre yapılır. 'Ayak', 'orta', 'başaltı' ve 'baş' olmak üzere dört boyda yapılan güreşlerde bir üst gruba çıkartılan develer, yeni grubun en iyi güreşen develeriyle de eşleştirilmezler. Güreşecek develer kilo ve yaşlarına göre eşleştirilerek yaralanmaması ve yıpratılmaması amaçlanır. Güreşlerden önce ağızları bağlanarak birbirlerini ısırma da engellenmiş olunur. Güreşlerde galibiyet dört durumda belirlenir: kaçirtarak, bağirtarak, yıkarak ve pes ettirerek. Yenişemeyen develer ise berabere kalırlar (Çalışkan, 2010: 58).

4.1. Deve Güreşinin Ekonomik, Kültürel ve Toplumsal Boyutları

Deve güreşi, düzenlediği coğrafyadaki topluluklar için ekonomik, kültürel ve toplumsal açılarından önemlidir. Bir yandan ekonomik olarak; kış turizmini hareketlendirerek belirli bir bölgenin ekonomisine katkı sağlarken, öte yandan kültürel ve toplumsal olarak; tarihsel bir önem de atfedilen, 'Yörüklük' ve 'Türkmenlik' ile ilişkilendirilen çok yönlü özelliklere sahip bir 'spor' kültürü olarak; bir statü ve prestij yarışının yaşanmasına ve seyirlik bir eğlence olarak insanların bir araya toplanmasına, böylece ortak bir kültürel paydada toplumsal birlikteliğin güçlenmesine hizmet etmektedir.

⁵ Deve güreşleri, 'Daylak Güreşi' ve 'Deve güreşi' olarak iki ayrı adlandırma altında yapılır. 'Daylak' (deve yavrusu) güreşi, Ekim ayının sonuna doğru, güreş sezonundan ve develere havut vurulmasından önce yapılır. Bir anlamda antrenman güreşi olup, satılmak istenilen develerin tanıtılmasına hizmet eder. Deve güreşi gibi düzenli bir organizasyon yapısında olmayıp, bazı deve sahiplerinin ve deve sahibi olmak isteyen kişilerin katılımıyla gerçekleştirilir.

⁶ Anadolu'da deve güreşlerinin kesin olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemesine karşılık, Deveci Selami Bozat (2010) görüşmemizde güreşlerin Aydın Germencik Hıdırbeyli Köyü'nde iki yüz yıl öncesinde başladığını aktardı. Kaynaklar incelendiğinde ise deve güreşlerinin on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında İkinci Mahmut döneminde (1808-1839) Ege Bölgesi'nde görülmeye başladığı söylenebilir. Beyru'nun (2000: 279) aktardığına göre, 1826 yılına ait bir gazete haberinde (3 Şubat, *Spectateur Oriental Gazetesi*) İzmir'de Meles Çayı yakınlarında bulunan ve zengin bir Türk'e ait geniş bir bahçede düzenlenen deve güreşi büyük ilgi görmüştür.

Fotoğraf 1. Deve gürüşü, Germencik / Aydın, 09.01.2011.

Ekonomik olarak, deve gürüşleri birçok kişiye kazanç elde etmeleri için ortam sağlar. Deve gürüşleri, deve sahipleri dışında, gürüş sahası çevresinde kurulmuş tezgâhlarda deve gürüşünün simgesi olan deve etinden yapılmış sucukları, daha önce yapılan deve gürüşlerinin DVD videolarını, el yapımı deve aksesuarlarını, bölge ve deve gürüşüyle ilişkilenen yerel kıyafetleri, el yapımı çizmeleri ve gürüşlere katılan deve sahiplerine verilen halıları, çeşitli gıda ve içecek ürünlerini satan esnaflar ve elbette çok sayıda müzisyen için önemli bir ekonomik pazardır. Yerel yönetimlerin deve gürüşlerinin kültürel olduğu kadar yerli-yabancı turistleri kendine çekmesiyle 'kış turizmi' olarak tanımlanabilecek ekonomik kazanımlarının farkına varmış olmaları sayesinde, son yıllarda bir sezonda yapılan gürüş sayısının 140'a ulaşmış olması bunu doğrular. Sözelimi Selçuk'ta yapılan deve gürüşleri, çevre il ve ilçelerden gelen yerli turistlerin olduğu kadar Efes, Meryem Ana gibi tarihsel, arkeolojik ve dinsel öneme sahip yerleri gezmeye gelmiş yabancı turistlerin de ilgisini çekmektedir.

Kültürel olarak, 'Türk'lük ile ilişkilendirilen halk kültürünü ve ona ilişkin değerleri temsil eden deve gürüşünün, tarihsel ve coğrafi bağlantılarıyla yüzlerce yıllık bir gelenek olarak sürdürüldüğü ve kimi yerleşim birimlerinde geçmişte unutulmuş bir gelenek olarak yeniden canlandırıldığı görülmektedir. Bağlayıcı bir kültür elemanı olarak Türk, Yörük, Türkmen ve/veya Egelilikle tanımlanan kimliklerin pekiştirilmesine ve ortak geleneklerin yaşatılmasına yardımcı olmaktadır. Deve gürüşü, ritüel olarak bu kimliklerden birine ya da birkaçına aidiyet hissedendenler için kültürel olarak varoluşlarını kanıtlama, kendilerini ifade edebilme fırsatı sağladığı gibi, gündelik yaşamlarını zenginleştirmektedir. Bu nedenle ritüel olarak deve gürüşü, yalnızca develerin gürüşürüldüğü eğlencelik bir sportif etkinlik olmayıp çok çeşitli kültürel unsurun iç içe geçmesiyle var olan bir ritüel yapıyı temsil eder. Kültür olarak müzik ve müziğin eşlik ettiği dans bu yapının en önemli bileşenleri arasındadır.

Toplumsal olarak deve gürüşü, kutsallık atfedilen ve 'pehlivan' olarak tanımlanan gürüşçi erkek deve⁷ üzerinden erkeklikle ilgili statü ve hiyerarşiye, değerler dünyasına, işaret ederek, yaşamı 'sadece bir oyun' olarak kurduktan sonra 'bir oyundan daha fazlası' ile ilişkilendirir. "Geçmişten günümüze değin sürdürülen bu etkinlik ile ortak kültürel geçmiş kolektif hafızanın, birikimin ve deneyimin yardımıyla mekânda yeniden canlandırılır" (Çalışkan, 2012: 377). Bir şenlik ortamı içinde geleneksel bir eğlence biçiminde düzenlenmesi çok sayıda kişinin ilgisini kendisine çeker.

Hayvanlarla ilişkili olan ritüellerin, ritüelin merkezinde olan canlı (deve, boğa, at vb.) dışında başka toplumsal anlamlar ve ilişkiler içermesi, deve gürüşü ritüellerini farklı bir bakış açısıyla değerlendirmemize gerekli kılar. Amacı her ne kadar eğlence olarak görülse de, deve gürüşü ritüelleri deve sahipleri açısından eğlencenin ötesinde bir prestij meselesidir. Bir deveye sahip olmak, gürüşlere davet edilmek, kupa gürüşlerinde⁸ yer almak ve elbet de sahip olunan devenin galip gelmesi, prestij kazanma ve statü çerçevesinde değerlendirmeye yönlendirir. Çünkü, ritüeller statü rekabetinin ortaya çıkması için toplanılan mükemmel ortamlardır. Böylelikle deve gürüşünde aktörlerin toplanıp sahnenin hazırlanmasıyla statü rekabeti hayata geçer. Görünüşte eğlence ve spor olarak yapılan bu etkinlik, statü kazanmak veya olan statüyü korumak için bir mücadeleye dönüşür. Bu özelliği ile deve gürüşü ritüelleri, simgesel olarak 'ben'lerin bir mücadelesi ve statü gerilimlerinin biçimsel bir benzetimidir. Kendi kapasitesinden kaynaklanan estetik gücünü ise birbirinden farklı gerçeklikleri bir arada tutarak sağlar. Gurur ile ben

⁷ Gürüş develeri Anadolu'da 'Tülü' olarak adlandırılan ve öteden beri taşımacılık işlerinde kullanılan dayanıklı bir türdür. Bunlar çift hörgüçlü Asya develeri (*Bactrian*) ile tek hörgüçlü Arap develerinden (*Dromedary*) melezleme ile elde edilirler (Çalışkan, 2014: 4).

⁸ Valilik, Kaymakamlık, Belediye Başkanlığı, dernekler, kurumlar vb. adına verilen, çoğunlukla popüler develerin eşleştirildiği gürüşler.

olmayı, ben olma ile develeri, develerle de bir pehlivan gibi güreşerek yenmeyi birleştirerek, deve güreşinin bir eğlencenin çok daha ötesinde olan boyutunu ve derin anlamını ortaya çıkarır. Bireysel olarak bir deve sahibinin devesinin güreşi kazanması hem yaşadığı çevrede hem de deve güreşlerinin yaygın olduğu daha büyük bir bölgede statü kazanmasını ya da mevcut statüsünü devam ettirmesini sağlar. Deve simgesel olarak hem sahibini hem de sahibinin yaşadığı köyü, ilçeyi hatta bağlı bulunduğu kenti temsil etmektedir. Cazgır'ın deveyi anons ederken hangi köyden, ilçeden veya kentten olduğunu mutlaka söylemesi bu söz konusu temsiliyetin önemini gösterir.

4.2. Deve Güreşi Ritüelinde Görev Alan Uzmanlar

Daha önce, "Müziğin ritüellerdeki rolü" alt başlığında vurguladığımız gibi, her ritüelin yapılışına göre farklı becerilere sahip uzmanlara ihtiyaç duyulur, onlar olmaksızın ritüelin gerçekleşmesi mümkün değildir. Deve güreşi ritüelinin gerçekleştirilmesinden ve sürdürülmesinden sorumlu profesyonel uzmanlar ise şunlardır: Cazgır, hakemler, ağızbağcılar, kontrolcüler, urgancılar ve elbet de müzisyenler ya da daha yaygın bir adlandırma ile 'çalgıcılar'.

'Cazgır', sunuculuk yapan kişiye denir. Güreş süresince ve güreşten bir gün önce yapılan halı gecesinde görev alır. Güreşecek develeri sahaya çağırırken, deve ve deve sahibinin prestijini vurgulayan maniler okuyarak tanıtır ve izlerkitleyi coşturur. Hakemler, deve güreşlerinde orta hakem, yardımcı hakem ve masa hakemleri olmak üzere üçe ayrılır. Orta hakem saha içinde develere en yakın olan hakemdir ve son kararı veren kişidir. Yardımcı hakem saha içinde olup saha içindeki düzeni sağlar. Masa hakemleri (ortalama 3 kişiden oluşur) ise saha kenarında cazgırın yanında otururlar ve orta hakemin kararlarını not alırlar, gerekli durumlarda orta hakemle birlikte karar verirler.

'Ağızbağcı' develerin birbirlerini ısırmasını ve çenesinin kırılmasını önlemek amacıyla cazgırın devenin ismini okumasından sonra develerin ağızları bağ ismi verilen sicimlerle bağlayan kişidir. Kontrolcü ise develerin ağızları bağlandıktan sonra güreşe başlamadan önce son bir kez daha kontrol eden kişidir. Ağız iyi bağlanmamış develer orta hakemin kararıyla yenilmiş sayılabilirler. 'Urgancılar', herhangi bir sakatlanma riski oluşması durumunda ya da hakemin kararından sonra, develerin ayak, boyun ya da havutlarına organlarını⁹ atıp ayrılmalarını sağlayan kişilerdir. Ortalama 5'er kişilik iki ayrı gruptan oluşur, her bir grup güreş sırasında bir deveden sorumludur ve o deveye yakın hareket eder. Güreş bitiminde develeri ayırıp arenayı yeni güreşe hazırlarlar.

Müzisyenler ya da genel adlandırma ile 'çalgıcılar', ritüelin hazırlık aşamasında; deve güreşinin duyurulması, develerin dolaştırılması ve halı gecesinde; ritüel anında ise Köroğlu Havası çalınarak develerin kızıştırılmasına ve izlerkitlenin müziksel taleplerini yerine getirmeye yönelik olarak sözleşmeli ya da bahşiş karşılığı müzisyenlik edimleri içinde görev alırlar. Ritüelin vazgeçilmez aktörleri olan müzisyenlerin rolü "5. Deve Güreşi Ritüellerinde Müzik" alt başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4.3. Ritüel Öncesi Hazırlık Törenleri

Deve güreşi ritüelleri için hazırlıklar, organizasyonu düzenleyen komitenin yaz dönemi içinde deve sahiplerini güreşe davet etmesi ve anlaşma yapmasıyla başlar. Güreşin yapılacağı zamana kadar olan süreçte organizasyonla ilgili bütün hazırlıklar devam eder.

4.3.1. Güreş Takviminin Planlanması ve Duyurulması

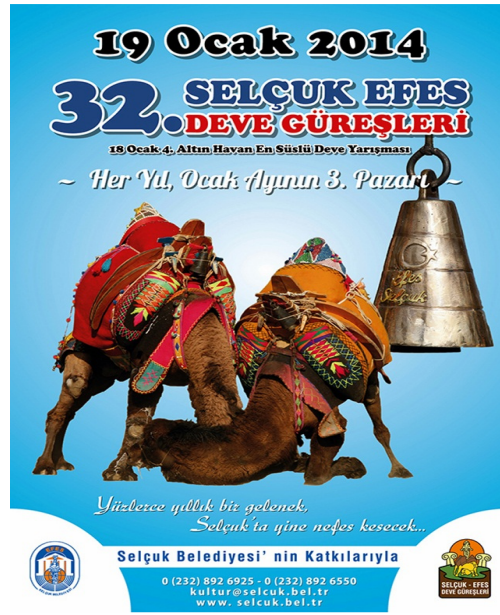
Deve güreşlerinin nerede ne zaman yapılacağı, Devencilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu tarafından planlanır ve yaz dönemi içinde ilan edilir. Bu planlama, sözleşmeler yapılarak develerin sezonluk programının belirlenmesi açısından genellikle güreş komiteleri ve deve sahipleri için önem taşır. Deve güreşlerinin planlandıktan sonra deveci kahvehaneleri¹⁰, devecilerin internet sitesi (www.deveciler.com) ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla da duyurulur. Buna ek olarak komite tarafından reklam alınarak bastırılan takvimler, sezon içinde yapılan önceki güreşlerde izlerkitleye dağıtılır. Genellikle tek sayfa olan takvimin üzerinde güreş yapılacak yer ve tarih bilgileri yer almaktadır. Güreş için hazırlanmış afişlerle de halkın güreşlerden haberdar olması sağlanır.

⁹ Keten, kenevir, pamuk gibi çeşitli dokuma maddelerinden yapılan ince halat.

¹⁰ Deveci kahvehaneleri; deve sahiplerinin, deve güreşi sevenlerin, deve aksesuarı satan satıcıların ve güreş zamanlarında bazı müzisyenlerin buluştuğu sosyalleşme mekânları olarak da tanımlanabilir

Deve Tulum Sözleşmesi Olmayan ve Davet Edilmeyen Hıçbar Deve Sahibi Derneğimizin Hakk Talep Edemez.	
Deve Sahibi	Deve Sahibi
1	2
3	4
5	6
7	8
9	10
11	12
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23	24
25	26
27	28
29	30
31	32
33	34
35	36
37	38
39	40
41	42
43	44
45	46
47	48
49	50
51	52
53	54
55	56
57	58
59	60
61	62
63	64
65	66
67	68
69	70
71	72
73	74
75	76
77	78
79	80
81	82
83	84
85	86
87	88
89	90
91	92
93	94
95	96
97	98
99	100

Fotoğraf 7. Deve güreşleri için hazırlanmış takvim ve afişler.

4.3.2. Develerin Güreşe Davet Edilmesi

Deve güreşi ritüelleri için hazırlıklar, organizasyonu düzenleyen komitenin yaz dönemi içinde deve sahiplerini güreşe davet etmesi ve anlaşma yapmasıyla başlar. Deve güreşi ritüelinin ritüel öncesi ilk aşaması, 'davet'tir. Develerin güreşe davet edilmesi, yaz döneminde Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu'nun yıllık güreş takvimini belirledikten sonra başlar. Her komite, kendi organizasyonunda güreşmesini istediği develerin sahiplerini ziyaret ederek, anlaşma yapmaya çalışır. Deve sahibine 'okuntu' olarak poşu ya da tülbent, havlu vb. bir nesnenin verilmesi çokça görülen bir eylemdir. Deve güreşi ritüeline davette, güreşe olan ilgiyi arttırabilmek için öncelikli olarak favori develerin sahiplerini ziyaret etmek önem taşır. Deve sahibi aynı tarihte başka bir yerle anlaşıp sözleşme imzalamamışsa ve kendisine ödenen ücretten memnunsu teklifi kabul ederek sözleşmesini imzalar. Bu sözleşmede; verilecek ödenek, devenin kamyonla ulaşımı, deve sahibinin konaklaması ve yemek masrafları yer alır. Böylelikle yaz dönemi sonunda bir devenin yaklaşık olarak sezon boyunca hangi güreşlerde güreşeceği belirlenmiş olur. Karşılıklı anlaşma sağlanması durumunda komite ile deve sahibi arasında yazılı sözleşme imzalanır. Güreşecek develer belirlendikten sonra çatımları¹¹ yapılır.

4.3.3. Havut Vurma Töreni

Genellikle güreş sezonu başlamadan bir hafta öncesinde Kasım ayı başlarında güreşlere katılacak bütün develere, havutları (semerleri) giydirilir. Buna halk arasında 'havut vurma' denilir. Havutlar güreş sezonu bitinceye kadar develerin üzerinden çıkarılmaz. Havut vurma, bir devenin sıradan bir konumdan veya daylaklıktan 'pehlivanlık' statüsüne geçişinin bir göstergesidir. Havut vurma, kimi yerlerde bir tören şeklinde düzenlenir. Germencik'te (6 Kasım 2010) gözlemlediğimiz gibi, havut vurma töreni kimi yerlerde sabah saatlerinde deve sahiplerinin develerine havutlarını giydirmesiyle başlar. Öğlen saatlerine doğru deveciler kahvehanesi önünde Kuran-ı Kerim ve Mevlid okunmasından sonra güreş komitesi tarafından yemek verilir. Sonrasında havutları giydirilmiş olan develer, davul-zurna/klarinet çalan müzisyenlerin Köroğlu Havası eşliğinde şehir/köy meydanında gezdirilerek yeni statülerini ilan ederler. Havut vurma törenleri ile birlikte develerin güreşe hazır olduğu ve deve güreşi sezonunun başlayacağı ilan edilmiş olunur.

4.4. Ritüele Hazırlık Törenleri

Ritüele hazırlık törenleri; güreşten bir veya birkaç gün önce develerin kamyonlara yüklenerek getirilmelerinin ardından konakladıkları damlarda giydirilmeleri ve süslenerek güreşe hazır hale getirilmeleri, isteğe bağlı olarak güreşten önceki cumartesi günü müzik eşliğinde şehir/köy içinde dolaştırılmaları ve aynı günün akşamında deve sahipleri için düzenlenen Halı Gecesi aşamalarından oluşur.

4.4.1. Develerin Giydirilmesi ve Süslenmesi

Develer güreş sezonunun başlamasıyla birlikte sahipleri tarafından güreş kuralları dahilinde mecburi olan giysileri giydirildikten sonra geleneksel el sanatları ürünleriyle de süslenirler. Bu süslerin deve sahibinin zenginliğini, prestijini, siyasal ideolojisini ve devesine verdiği değeri gösterecek kadar alımlı ve görkemli olmasına özen gösterilir. Develerin giysileri ve süsleri, ritüelin bir parçası olması açısından

¹¹ Birbirleriyle güreşecek develerin eşleştirildiği, bir nevi güreşin programı olan listedir.

önemlidir. Deve bunları kuşanmadığı zaman sıradan bir hayvan konumundayken, kıyafetler¹² ve süsleriyle ritüel öznesine (güreş devesi) dönüşür.

Fotoğraf 2. Hıdırbeyli'den İbrahim Ayvaz'ın Ayvazoğlu isimli devesi, Germencik / Aydın, 06.11.2010.

4.4.2. Develerin Dolaştırılması

Ritüelin hazırlık aşamasında güreşten bir ya da iki gün önce isteğe bağlı olarak bazı develer davul-zurna veya davul-klarinet eşliğinde kent ya da ilçe merkezinde dolaştırılır. Bu da güreşlerin yapılacağını duyurmak ve 'komünitas'ı oluşturacak insanların güreşe davet edilmeleri anlamına gelir.

Fotoğraf 3. Deve güreşi korteji, Bodrum / Muğla, 02.01.2015.

4.4.3. Halı Gecesi

'Halı Gecesi' ilk bakışta güreşten bir gün önce düzenlenen yemekli bir eğlence gibi görülmekle birlikte törensel bir içeriğe de sahiptir. Sunuculuğunu 'Cazgır'ın¹³ yaptığı bu gecede, bir halı açık arttırmaya konulur ve en yüksek parayı veren kişi güreş ağası seçilir. Örneğin 2009 yılında İzmir Kemalpaşa Bağyurdu Deve Güreşi halı gecesinde Belediye Başkanı Rıdvan Karakayalı, açık arttırmadaki halı için 100.000 TL

¹² 'Havut'; sırtındaki çuldan yapılmış semeridir. Üst kısımları renklidir. 'Hatap'; havutun altından gelen ön tarafın iki yanında bulunan ağaç çatmalardır. Havuta yükseklik kazandırır. 'Havan'; hatapa asılan iri ve büyük bir çandır. Deve yürüdükçe ses verir. 'Karabaş Yular'; çılgak denilen yünden yapılır. 'Boyun tasması'; boynu saran süslenmiş bir tasmadır. 'Peşi'; devenin sırt arkası tarafını örter ve süsler. Devenin kasabası (şehri) ve adı buraya yazılır. 'Zilgor'; iki yandan uzanan, iki sıra zil dizisidir. 'Boncuklar'; hapisane işi denilen türdendir. Ön bacakları ve boynu süsler. Ayrıca devenin üzerinde işlemeli çul, karın altı keçesi, işlemeli torbalar, köstek biçimi bağlanan köresteler, ağza takılan ve file denilen işlemeli, renkli bir torba da görülür (Kılçıkıran, 1987: 141-142).

¹³ Deve güreşlerinde sunuculuk yapan ve deve sahiplerine maniler okuyan görevli uzman.

vererek güreş ağası seçilmiştir. Geceye adını veren halı, deve güreşi ritüellerinde sembolik bir önem taşır.¹⁴ Önceleri güreşlerde galip gelen devenin üzerine konularak devenin şampiyonluğunun duyurulmasını simgelerken, günümüzde komite tarafından bütün develere verilen bir katılım belgesi niteliğindedir. Günümüzde verilen halıların fabrikasyon olması ve maliyetinin düşük olması, güreşlere katılan bütün develere verilmesini sağlayan önemli bir etken olmuştur.

4.4.4. Güreş Sahasındaki Hazırlıklar

Güreş sahasındaki hazırlıklar, güreş sahasının güreş için temizlenip varsa protokol ve hakemlerin oturacakları yerlerin düzenlenmesi ile başlar. Güreş gününde (pazar) sabahın erken saatlerinde seyyar satıcıların güreş sahası çevresinde kendilerine ayrılan yerlerdeki hazırlıklarını yaparlarken, yiyecek hizmeti veren esnaflar da masa ve sandalyelerini yerleştirip mangallarını yakmaya başlarlar. Olası problemler için ambulans da saha kenarındaki yerini alır, güvenlik ise jandarma ya da polis tarafından sağlanır. Komitenin görevlendirdiği kişiler de saha girişinde bilet kesecekleri yerde konumlanırlar. Çoğu deve güreşi organizasyonu düzenlenen yerde seyirciler, düşük bir ücret karşılığında komiteye yardım etmek için veya elde edilen gelirle okul, cami, çeşme vb. yapılmasına katkı sağlamak amacıyla girişte bağış adı altında kesilen biletleri satın alarak güreş alanına girerler.

Fotoğraf 4. Deve güreşi arenası, Germencik / Aydın, 10.01.2010.

5. Deve Güreşi Ritüellerinde Müzik

Deve güreşi ritüellerinde müzik geçmişten bu yana yalnızca 'Roman' ve 'Abdal' profesyonel müzisyenlerin oluşturdukları çok sayıda 'takım/ekip' tarafından icra edilir. Deve güreşleri yapıldıkları yerlere görece yakın yerleşim birimlerinden çok sayıda müzisyeni takımlar halinde kazanç elde etmek üzere kendisine çeker. Müzisyenliği bir meslek olarak soya dayalı biçimde sürdüren bu müzisyenlerin deve güreşi ritüelinde oynadıkları rol ritüelin başından sonuna dek sürer. Müzisyenlik hizmetleri ritüel aşamalarının kodlanması ve duygusal motivasyonun sağlanmasının dışında tüm katılımcıların kültürel çeşitliliğine ve müziksel beklentilerine yanıt vermek üzerine kuruludur. Kınlı ve Yükselsin'in (2011: 198) açıklamaları, yaşadıkları çevrelerde genellikle Çingeneler olarak adlandırılan profesyonel müzisyenlerin ritüel uzmanları olarak oynadıkları önemli rolün altını çizer.

Müzikle profesyonel olarak uğraşan Çingeneler, içinde yaşadıkları coğrafi ve kültürel sınırlar içinde hem hizmetlerine ihtiyaç duyulan hem de varlıklarına kuşkuyla bakılan kimseler olarak daima belirsiz ve çelişkili bir toplumsal statüyü simgelerler. Bununla birlikte çevrelerindeki 'Çingene olmayan' insanların yaşamları açısından önemli roller oynamayı da sürdürürler. Aralarında yaşadıkları topluluklara sundukları müziksel hizmet kimi durumlarda insanları eğlendirmenin çok ötesine geçer. Bu gibi durumlar genellikle kırsal kesimlerde, bugün hala toplumsal dokuyu ayakta tutmaya yarayan ritüel etkinlikleri kapsamında ortaya çıkar. Evlilik, sünnet, asker uğurlaması gibi

¹⁴ Deve güreşleri dışında, rahvan at yarışlarında ve boğa güreşlerinde de bir gün öncesinde halı gecelerine benzer bir akşam yemeği verilir. At yarışlarında bir kaynaşma ve tanışma yemeği iken, boğa güreşlerinde 'kına gecesi' olarak adlandırılır.

yaşam döngüsel 'geçiş ritüelleri' ve deve güreşi, pehlivan güreşi, at yarışı vb. 'takvime bağlı ritüeller' bu kapsamın içeriğini oluşturur. Çingene müzisyenlerin varlığı ve hizmeti olmadan bu gibi etkinliklerin bir ritüel ve törensellik atmosferine bürünmeleri ve gerektiği gibi icra edilmeleri neredeyse olanaksızdır. Onların, tüm bu etkinliklerin birer kültürel 'gelenek' olarak günümüze ulaşmasında oynadıkları rol de azımsanamaz.

Bir ya da birkaç takım güreşi düzenleyen komite ya da kimi izleyici grupları tarafından kiralansa da, ritüele gelen takımların müzisyenlik modelleri temelde 'bahşiş karşılığı müzisyenlik', yani Çingenelerin adlandırılmasıyla 'Disko' edimi biçimindedir. Günümüzde ağırlıklı olarak 'Abdal' müzisyenler tarafından icra edilen davul-zurna ve 'Roman' müzisyenler tarafından icra edilen davul-klarinet, ya da ince çalgı (keman, klarinet, darbuka) olarak karşımıza çıkan çalgı takımlarının deve güreşi ritüellerindeki hizmetleri ritüel ile doğrudan bağlantılı olan 'ritüel odaklı müziksel etkinlikler' ve ritüel alanının (güreş sahası) etrafında toplanmış katılımcılara yönelik 'ritüel odaklı olmayan müziksel etkinlikler' olarak iki ana kategori altında incelenebilir.

5.1. Ritüel Odaklı Müziksel Etkinlikler

Deve güreşinde ritüel odaklı olan müziksel etkinlikler, ritüelle bağlantılı olan aşamaları kapsar. Bunlar ritüel habercisi olarak, Halı Gecesi'nde yapılan seslendirmeler ve ritüel öncesinde güreşe çıkmak üzere olan devenin 'Koroğlu Havası' çalınarak motivasyonunu ya da yerel adlandırılmasıyla 'kızıştırılması'nı içerir.

5.1.1. Ritüel Habercisi Olarak Müzik

Deve güreşinde müzik, ritüel habercisi olarak iki şekilde karşımıza çıkar: Sabit bir yerde müzik hizmeti ve develerin müzik eşliğinde dolaştırılması.

Sabit bir yerde müzik hizmeti her güreşte görülmemekle birlikte, genellikle ritüel yapısı daha büyük olan güreşlerde belediye veya komite tarafından kiralanan davul-zurna veya davul-klarinet takımlarının güreşlerden bir-iki gün önceden başlayarak şehir/köy meydanında deve güreşinin habercisi olarak yaptıkları seslendirmelerdir. Dinleti biçiminde gerçekleşen bu seslendirmelerde amaç, gerçekleşecek olan deve güreşi ritüelini müzik aracılığıyla duyurmaktır. Bu da özellikle ritüel anında seslendirilen yerel havalardan (Koroğlu, Harmandalı vb.) oluşan bir dağarın icra edilmesi yoluyla gerçekleştirilir.

Fotoğraf 6. Develerin müzik eşliğinde dolaştırılması, Menemen / İzmir, 10.01.2015.

Develerin müzik eşliğinde dolaştırılması, yine her güreşte görülmemekle birlikte, özellikle büyük yerleşim birimlerinde yakınında gerçekleştirilen güreşlerde geleneksel biçimiyle süslenen develerin toplu halde cumartesi öğlen saatlerinde şehir içinde davul-zurna ve/veya davul-klarinet takımları ile çalınan müzikler eşliğinde gezdirilmesi biçiminde karşımıza çıkar.

5.1.2. Halı Gecesinde Müzik

Halı gecesi ritüelin hazırlık töreni olup cumartesi akşamı komite tarafından deve sahipleri için düzenlenen ziyafetin adıdır. Açık arttırmaya bir halı konulup ağa seçimi yapıldığı için bu adla anılır. Halı gecesinde müzik hizmeti, komite veya yemek yenilen mekânın sahibi tarafından kiralanan müzisyenlerle sağlanır. Müziksel oturtuma bakıldığında klavye mutlaka görülür, bunun yanında zeybek havaları icra edilirken mutlaka bir davul vardır. Bunun dışında kısmen bağlamaya rastlanır. Solist ise mutlaka bir bayandır. Müzik dağarı genellikle Türk sanat müziği ve Türk halk müziğinden oluşur. Bu gecede yenilir, içilir, yöre türküleri söylenir, zeybek oynanır, misafirler ağırlanır ve ağalık seçimi yapılır.

5.1.3. Develerin Müzikle Motivasyonu/Kızıştırılması

Develerin müzikle motivasyonu ya da yaygın olarak adlandırılan biçimiyle 'kızıştırılması', çoğunlukla Anadolu'da yaygın olarak icra edilen ve kahramanlık, yiğitlik vurgusu öne çıkan ritüellerle

ilişkilendirilen 'Koroğlu Havası'¹⁵ ile yapılır.¹⁶ Koroğlu Havası, deve güreşlerinin yanı sıra cirit, cop (mısır odunu), boğa güreşi, rahvan at yarışı, yağlı güreş vb. ritüellerde de icra edilen en yaygın havadır. İster komite tarafından kiralansın, isterse disko yapmak için gelmiş olsun ritüele katılan her müzisyen deve sahipleri tarafından "gel bir Koroğlu çal" deyip çağırılabilir ya da develerin bağlı bulunduğu alanda develerin arasında Koroğlu Havası çalarak dolaşip deve sahiplerinden bahşiş toplamaya çalışırlar. Develerinin Koroğlu'nu duyunca daha fazla kızıştıklarına inanan deve sahipleri çoğu zaman bu durumdan memnundurlar ve müzisyenlere bahşiş verirler.

Fotoğraf 7. Güreşe çıkacak devenin Koroğlu Havası'yla motivasyonu, Karaağaç / Gömeç / Balıkesir, 05.01.2014.

İzmir Kemalpaşa Bağyurdu'ndan 'Çakır' isimli devenin sahibi Ahmet Turan ile kendisiyle yapılan görüşmede davul-zurnanın develer üzerindeki etkisini şöyle açıkladı:

Yazın bir komşumuzun asker uğurlaması vardı, bizim deve davul zurnanın sesini duyunca 1,5 ay kızgınlığını geçirmek için uğraştık, kızdığı için yem yemedi. Yazın kızan deve iyi güreşmez, kızma geçicidir, kışın soğukla beraber kızınca daha iyi güreşir, kızgınlığı 4 ay sürer.

Germencikli Zurnacı Efsane Çakır Zeynel, kendisiyle yaptığımız görüşmede Koroğlu Havası hakkında şunları söyledi:

Burada develeri kızdırmak için çalınan bir zeybek havası var; Koroğlu Zeybeği lakabıyla atalardan kalan... Bunun sözleri de var baştan sona kadar. Biz bu türkünün meyanatını çalıyoruz, develer kızışıyor.

5.2. Ritüel Odaklı Olmayan Müziksel Etkinlikler

Ritüel odaklı olmayan müziksel etkinlikler, güreş sahasının dışında, izleyicilere yönelik seslendirmeleri kapsar ve iki biçimde karşımıza çıkar: seyrek görülen bir müzisyenlik hizmeti olarak 'sözleşmeli müzik hizmeti' ve en yaygın müzisyenlik edimi olan 'bahşiş karşılığı müzisyenlik: 'disko''dur.

5.2.1. Sözleşmeli Müzik Hizmeti

Sözleşmeli müzik hizmeti, izleyiciler tarafından önceden bağlantı kurularak kiralanan müzisyenlerin kiralandıkları masaya sundukları müzik hizmetidir. Müzisyenlerle başlangıçta bir pazarlık yapıp anlaşılmuş olması söz konusudur. Kiralayan grup ayrıca seslendirme sırasında bahşiş verdiği için anlaşılan ücret yüksek tutulmaz. Sözgelimi, 9 Ocak 2011 tarihinde Germencik deve güreşinde yapılan alan çalışmasında Germencik'ten *Gencer Daylak* isimli devenin sahibi ve arkadaşları (Pusular, Akça Holding) tarafından kiralanan Germencikli klarnetçi Muhteşem Şengül, Çanakaleli Kemancı İsmail, Aydınli Davulcu Ali Arıkan (Fotoğraf 8) baştan aldıkları bir para (kişi başı 60 TL) olmasına rağmen aynı zamanda bahşiş de

¹⁵ Yiğitlik, vuruşkanlık duygularını anlatmak amacı ile çalınan tüm türkü ve oyun havalarına Anadolu yörelerinde Koroğlu adı verilir. Cirit, Pehlivan, At, Kılıç-kalkan oyunlarında çalınan havaların tümünde de adlandırma Koroğlu adı altında yapılır. Hatta bazılar Koroğlu - Ayvaz cenkleşmesini yansıtan sözleri taşırlar. Koroğlu öyküsünün sözlü biçimleri de kullanılır... Koroğlu oyunu pratiklerine bakıldığında görülmektedir ki Anadolu'nun birçok yerine yayılmış olan Koroğlu oyununa eşlik eden ritimlerde cengi harbi özellikleri görülmektedir. Buna benzer biçimde cirit oyunu oynanırken yurdun birçok yerinde cengi harbi ritimlerinin yanında Koroğlu havaları da bu oyuna eşlik eden müziklerdendir. Kültürel temaların oyuna yansması esnasında müzik ve figürler bu paralelliği sağlayan unsurlardır. Koroğlu Destanında olsun, Koroğlu oyunlarında olsun ana fikir, ana tema coğrafi farklılaşmaya karşın pek bir değişim göstermemektedir... Yiğitlik cesaret, adalet, intikam, yoksullara karşı merhamet ve haksızlık yapan zenginlere, soylulara karşı sertlik iki unsurun da vazgeçilmez unsurlarıdır. (Gaffaroğlu, 2007:36).

¹⁶ Antalya ve çevresinde yapılan deve güreşlerinde müzisyenler 'Güreş Havası' adı verilen ezgiyi icra ederler. Çok nadiren Koroğlu Havası icrasını yapsalar da ritüelin neredeyse bütününde Güreş Havası hakimdir.

alıyorlardı. Bu müzik hizmetinde kiralanılan takım, güreş bitinceye kadar sadece kiralandıkları masaya özel seslendirme yapar.

Fotoğraf 8. Kiralandıkları masaya müzik hizmeti sunan müzisyenler, Germencik / Aydın, 09.01.2011.

5.2.2. Bahşış Karşılığı Müzisyenlik Edimi: 'Disko'

'Disko' terimi, profesyonel Çingene müzisyenler tarafından piknik, festival ve şenlik gibi toplumsal etkinliklerde ya da eğlence mekânlarında dolaşarak yaptıkları 'bahşış karşılığı müzisyenlik' hizmetinin adıdır. Bu geçici ve kısa süreli kiralanma hizmeti baştan belirli bir ücret karşılığı anlaşma/sözleşme yapılmamış olması nedeniyle diğer müzisyenlik modellerinden ayrılır. Gezici müzisyenlik olarak değerlendirilebilecek bu edimde amaç, müşterinin isteklerini mümkün olduğunca yerine getirip daha fazla bahşış toplamaktır. Müşteri bu edimde taleplerini o anda bildirir. Müzisyen ise icra ederken veya icra sonunda karşılığını bahşış olarak alır. Dolayısıyla müzisyen, müşterisinin takdirine bağlı olarak verdiği bahşışle yetinmek durumundadır. Yükselsin (2000: 99), 'disko'yu şöyle tanımlar:

'Disko', kesin biçimde Çingenelere özgü bir icra alanının adıdır ve günümüzde kent sokaklarında görmeye alıştığımız 'sokak müzisyenliği'nden farklıdır. Sokak müzisyenliğinde müzisyenler çoğunlukla insanların gezmeye çıktığı yerlerde üzerinde belirli bir noktada konuşlanıp müziklerini icra ederler. Müşterileri gelip geçen insanlardır. Durup kendilerini izleyen insanlardan topladıkları ya da gelip geçenlerin, önlerine koydukları çalgı kutusuna attıkları paralarla geçimlerini temin ederler. Oysa diskoda belirli bir yerde konuşlanarak icra yapılmaz. Müşteriler genellikle mesire yerleri, meyhaneler, birahaneler önlerinde eğlenen insanlardır. Özellikle erkeklerin içkili mangal partileri disko yapanlar için verimli iş alanlarıdır.

Deve güreşi ritüellerinde güreşi düzenleyen komite ya da az da olsa güreşleri izlemeye gelmiş belirli bir masa/grup tarafından önceden kiralanmamış olanlar dışındaki profesyonel 'Roman' ve 'Abdal' müzisyenlerin oluşturduğu tüm takımların icraları bu müzisyenlik modeli içinde gerçekleşir. Güreşlere gelen müzisyenler seyircilerin masalarını gezerek müziklerini icra ederler ve hizmetlerini talep edenlerin takdirlerine göre belirlenen bir gelir elde ederler. Deve güreşi ritüellerine katılan müzisyenler, 'disko' edimi içinde, müşterilerine iki tür müzik içerik sunarlar: 'dansa' yönelik müzikler ve 'dinlemeye' yönelik müzikler. Dansa yönelik müzikler, ağırlıklı olarak deve güreşi düzenlenen bölgenin kültürü ile ilişkilenen 'zeybek' havalarından (Harmandalı, Kerimoğlu vb.) oluşur. Disko edimi sırasında müzisyenler istek üzerine bu havaları icra ederken müşterileri de dans aracılığıyla icraya katılım gösterir. Bunun dışında güreşlere zeybek kıyafetiyle gelen kişi ya da gruplara da rastlanır. Özellikle yerel kültürle ilişkilenen bazı derneklerin üyeleri, görece modern zeybek kıyafetlerini giyip güreşleri izlemeye gelirler.

Fotoğraf 5. İzleyici olarak deve güreşine gelen iki kişinin zeybek performansı, Germencik/Aydın, 09.01.2011.

Müşterilere sunulan diğer bir müziksel içerik ise dinlemeye yönelik müziklerden oluşur. Seslendirilen müzikler ağırlıklı olarak 'ince çalgı' olarak adlandırılan ve klarinet, keman, darbuka gibi çalgıların yer aldığı çalgı toplulukları tarafından gerçekleştirilir. Çoğunlukla Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği biçemlerindeki şarkı ve türkülerin bilinen örnekleri seslendirilir.

Deve güreşini izlemeye gelen insanların öğlen saatlerinden itibaren alkolün de etkisiyle coşarak davul-zurna ya da davul-klarinet takımlarını yanlarına çağırarak zeybek, Roman havası ve çiftetelli oynamaya başlamaları bütün deve güreşlerinde oldukça sık görülen bir durumdur. Kendisi ile yaptığımız görüşmede Germencikli Zurnacı Efsane Çakır Zeynel, yaptıkları işi şöyle betimledi:

Çilingir sofrası dediğimiz çayırda bayırda içkiler içiliyor, eğlence yapıyorlar. Alkolle kafası hoş olan adam bizi çağırıyor, davul zurna gel diyor, biz de çalıyoruz onlara. Özel isteklerini yerine getiriyoruz. Bize 5, 10, 50, 100 (lafın gelişi) lira ikramda bulunuyorlar ve orada yarım saat program yapıyoruz. Kalkıyoruz, öbür masadan davet ediyorlar, oraya geçiyoruz... Biz bu festivallere gelip şenlik veriyoruz ama kesinlikle hiçbir ücret almıyoruz. Seyyar geziyoruz, mahalli sanatçıların kategorisinde müzik yapıyoruz.

Disko ediminde müzisyenler özellikle yüksek bahşiş verme potansiyeli olan masalara ve kişileri memnun etmeye özen gösterirler. Protokole davet edilen kişileri müzikle karşılanması çok sık görülür. O anda boşta olan takımlar, bu kişileri gördüklerinde müzik ile karşılarlar ve protokoldeki yerlerine oturuncaya kadar eşlik ederler. Özel davetlilerin statülerini vurgulayan ve prestijlerini pekiştiren müziğin karşılığında yüklü bir bahşiş vermeleri adettendir.

Fotoğraf 8. Deve güreşinde disko müzisyenliği yapan müzisyenler, Selçuk / İzmir, 16.01.2011.

Deve güreşine gelen bazı izleyiciler daha önceden tanıdıkları ve performansını beğendikleri müzisyenleri telefonla arayıp masalarına davet ederler. Müzisyenlik içerisindeki tanınmışlığa, bir anlamda

saygınlığa ve prestije vurgu yapılması açısından önemlidir. Bu müzisyenler tanınmışlıkları oranında diğer takımlara oranla daha fazla saygı görür ve aynı oranda da daha fazla bahşış alırlar.

Fotoğraf 9. Deve güreşinde birkaç müzisyen grubun aynı masaya disko yapması, Kuşadası / Aydın, 20.12.2009.

Disko ediminde müzisyenler bir anlamda kısa bir süreliğine kiralanır. Takım seslendirdiği müziğini beğendirdiği ve oradaki insanları eğlendirdiği sürece masa başındaki mevcudiyetini korur. Bununla birlikte, takımın her masadan elde etmeyi planladığı belirli bir tutar olduğu, para geldiği sürece çalınmasından bellidir. Bahşış kesilince takım/ekip başı olan müzisyen “bize müsaade” diyerek izin ister ve kendilerini kısa süreliğine kiralamış grubun yanından başka bir masaya doğru yönelmek üzere ayrılırlar. Disko yapan müzisyenler için bütün masalar potansiyel birer müşteri durumundalar. Bazı masaların aralıklı olarak birden fazla takımı masaya çağırması sık görülen bir durumdur. Hiç çağırmayanlar da bu durumdan faydalanır ve başka masalara çalan takımları izleyip eğlenirler.

Disko, gerek yapılış (masa masa gezerek) gerekse para kazanma (bahşış karşılığı) biçimiyle profesyonel Roman ve Abdal müzisyenlerce de statü olarak en düşük müzisyenlik modeli olarak görülür. Çünkü bu edimde müzisyen, statüsünün aşağıda olması nedeniyle müdahaleye açık durumdadır. Müşteri müzisyenlerden talep ettiği müziği istediği gibi çaldığı ve hoşnut kaldığı sürece para ödemekte ve bu sayede müzisyene neyi seslendireceğinden nasıl çalması gerektiğine kadar hükmetmektedir. Kendilerini kısa süreli kiralayan patronlarının bu yolla müzisyenlere atfedilmiş görece düşük statü (çalgıcı) üzerinden kendi statülerinin yükseklğine vurgu yaptıkları söylenilebilir.

Sonuç

Bu makalenin de vurguladığı gibi, takvime bağlı ritüeller olarak deve güreşleri; ekonomik, kültürel ve toplumsal içerikleri ile birçok açıdan ele alınabilecek geniş bir inceleme alanı oluştururlar. Deve güreşi ritüellerinde müzik, basitçe eğlenme aracı olmanın ötesinde, bir yandan güreşlerin yapıldığı çevrelerdeki toplumsal yaşamın hiyerarşik karakterine, değerler dünyasına, erkeklikle ilgili statü ve prestij yarışının sergilendiği oyunun/ritüelin müziksel bir yapı içinde sahneye konulmasına hizmet etmektedir. Deve güreşi ritüellerinin uzman aktörleri olan ‘Roman’ ve ‘Abdal’ profesyonel müzisyenler, disko edimi içinde sundukları müzik hizmeti ile birbirinden farklı kültürel özelliklere sahip olabilen izlerkitlenin müziksel beklentilerini karşılamaktadırlar. Yaptıkları müziği müşterinin ayağına götürülen bir meta biçiminde sunan profesyonel yaşamları, müziğin müşteriye taşınması biçimindeki yapısından dolayı, Çingenelere özgü göçebeliliğin karakteristik özelliklerini taşır. Müşterilerinin takdirine göre değer biçilen ve bu nedenle en düşük statülü müzisyenlik modeli olan ‘Disko’ edimine karşın sundukları müzik hizmetleri ritüel bakımından vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- BAKHTIN, M. Mikhailovich (2001). *Karnavalardan Romana, Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, çev: Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEYRU, Rauf (2000). *19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- ÇALIŞKAN, Vedat (2009). “Geography of a Hidden Cultural Heritage: Camel Wrestles in Western Anatolia”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, S. 8, s.123-137.
- http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/caliskan_vedat.pdf [Erişim Tarihi: 25 Haziran 2015]
- ____ (2010). *Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye’de Deve Güreşleri*, İstanbul: Anka Matbaacılık.
- GAFFAROĞLU, Safiye Ceren (2007). *Tematik İlişkiler Bağlamında Köroğlu Destanı ve Köroğlu Oyunu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GEERTZ, Clifford (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- HUIZINGA, Johan (2006). *Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- KAEMMER, John E. (1993). *Music in Human Life: Anthropological Perspectives on Music*, Yayınlanmamış çeviri. çev: Yetkin Özer, University Of Texas Press.
- KILIÇKIRAN, N. Mazlum (1987). "Ege'de Kış Turizminin Kurtarıcısı: Deve Güreşleri", *Ankara: III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Dairesi Yayınları, No: 85, s. 125-146.
- KINLI, Devrim - YÜKSELSİN, İbrahim Y. (2011). "Eşikler, Müzikler ve Liminalite: Roman Müzisyenler ve Bergama Yöresi Evlilik Ritüellerindeki 'Liminal' Roller", 2. *Ulusal Hisarlı Ahmet Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Çağhan Adar - Yunus Emre Uygur), Kütahya: Güzel Sanatlar Derneği Yayını, s.198-220.
- SCHECHNER, Richard (2015). *Ritüelin Geleceği*, çev. Zeynep Ertan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİN, İlkay (2008). "Dini Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 49, S.2, s. 269-285.
- TURNER, Victor (1969). *The Ritual Process*, Chicago: Aldine Publishing Company.
- _____ (1974). *Dramas, Fields, and Metaphors Symbolic Action in Human Society*, New York: Cornell University Press.
- _____ (1982). *From Ritual to Theatre*. New York: PAJ Publications.
- _____ (1983). "Body, Brain and Culture", *Zygon*, Vol 18, S. 3, s. 221-245.
- YÜKSELSİN, İbrahim Yavuz (2000). *Batı Türkiye Romanlarında Kültürel Kimlik, Profesyonel Müzisyenlik ve Müziksel Yaratıcılık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı.
- _____ (2014). "Kültürel Aracılık, Romanlar (Çingeneler) ve Müzik: Bir Rumeli Halk Ezgisinin Kırkpınar Güreş Havasına Dönüştürülmesi Örnekolayı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, S. 34, s. 713-730.